

riers», «fosse où l'on fait le goudron», *kalâm hâbiya* «mensonge, histoire» [com si diguéssim 'conte de les Mil-i-una nits', on de fet es parla tan sovint de tresors enterrats en gerres], a Algèria; i cosa semblant diuen Humbert, Marcel i l'egipcí Boqtor; cf. Eguílaz, 169; Steiger, *Contr.*, 230 (que també l'assenyala a Tunis, etc.).

DERIV.: *Alfabiada*. *Alfabiér* [auf- D'Amen.]. *Alfabieta* [Girona, 1361; mall., 1476]. *Alfabió*. Segurament d'un verb *alfavjar*, amb pronúncia descurada i dissimilada **alfəjə* (cf. *vivanda* > *vianda*; *ivaç* i *viatz*, *aviat* de *VIVACIUS*; *I-la-Febror* ~ *la Febró*, prop de Prades, VILLA FABRORUM; ll. vg. *failla* < FAVILLA, etc.), sortí el verb *alfiar* 'tirar aigua amb regadora' que segons *AlcM* s'usa a la Ribera del Sió.

ALFABREGA, abans *alfàbega* que és encara la forma balear i valenciana, de l'àr. *hàbaqa* id. □ 1.ª doc.: fi S. xiv (1397) i Eiximenis.

Que elogiava: «julivert, menta, *alfàbega*, ruda ---»²⁰ (*Regiment NCl.*, 26.26); en un inv. rossellonès de 1397: «dues ollas de *alfaega*, e una solsera e 2 poals terre»;¹ *alfàvega* també en Cauliac, S. xv (*AlcM*). La forma sense -r- va ser general durant molt de temps, fins al punt que no conec notícies de la forma amb -r- fins al S. xix (Belv. 1803).² G. Roca i Seguí (1742-1813) s'aferrissa contra una «boca de xàvega, / barres de ca / --- / galtes de síndria, / color d'*aufàbega*, / cap d'aubergínia, / pèl de safrà» (JMBover, *BiEscrBal.* II, 273.32.2). Amb -r- és avui quasi general en el Princ. (des de l'Empordà a Tarragona i a Tremp, pron. en *AlcM*, i Lleida *aufabreguer*); només resta la forma sense -r- a Tortosa³ i a la franja extrem Oest;⁴ amb -r- l'han usat, però, els millors escriptors del Nord: «en les finestres --- testos --- la Tereseta hi té ses clavellines y *aufàbregues*», Em. Vilanova (*Del meu tros*, 110), «ella s'inclina / com *alfàbega* a son test / quan algun peu la trepitja», Verdager (*Canigó* VII). R. repercussiva de la -l- anterior.

Però en les regions germanes la forma etimològica ha restat general. La rossellonesa *alfalga* (Conflent, segons Moll, *AORBB* II, 57), *emfalga* (Corberes, en la citada nota de F. Roque), s'explica partint d'*alfàb(e)ga* (per l'eliminació dels esdrúixols en el dialecte modern, però *zbrèga* hauria passat a *-brèga*). A les Illes no sols *alfàbega* o *auf-* és general a Mallorca (*BDLC* XII, 80) sinó també a Menorca (Ferrer Guinart, *Rond.* XIX) i a Formentera vaig sentir *ufábəgə* (1963). Que en terra valenciana no s'usa res més que *alfàbega* hi estan conformes tots els diccs (ja Lamarca)⁵⁰ i ho confirmen Giner i March (1934, 1935) i dades de pertot («un pomell de roselles, i geranis, d'*alfàbegues* i espígols», Mateu i Llopis, *Acció Val.*, 20-1-1931); així ho vaig sentir, en efecte, fins a l'extrem Migjorn: *alfàbega* a Vilallonga de l'Assafor, varietat *alfàbega de pastó* a la Vall de Gallinera (1963) i també MzRuiz usava *alfàbega* (*Canyissas*, 104).

Als parlars hispano-romànics el mot àrab va passar en dues variants d'accentuació: la vulgar *hábāqa* ha predominat en port. *alfavaca* (tanmateix *alfàvega*

de *cobre* 'parietaria lusitanica' ja en Mestre Giraldo, en l'any 1318, Michaelis, *RLus.* XIII, 231-2), i encara més en castellà, on s'hi ha afegit normalment una metàtesi de *alhabāca* en *albahāca*, documentat ja 1495 (Nebr.); la forma més antiga *alhabaca* resta en el judeo-castellà del Marroc (*BRÆ* XIV, 569). Mentre que en català (i dialectalment en les llengües ponentines) ha restat en vigor l'accentuació de l'àrab antic i literal *hàbaqa*, que en el domini castellà consta com a forma del SE.: murcià *alhàbega* (testificat ja per Laguna, c. 1550, per López Tamarid (1631), avui Ga. Soriano (sense -b- Lemus, *Vocab. Panocho*) i estès fins a Albacete (*RFE* XXVII, 243). Una oposició accentual semblant observem en d'altres arabismes (*ALMAS-SERA* — cast. *almazàra*). Veg. encara Dozy, *Gloss.*, 62; Eguílaz, 99; DCEC I, 81.

DERIV.: *Alfabeguer* 'test d'alfàbega' (Ss. xiv-xv, *AlcM*), que era també la forma usada pels ceramistes tradicionals de Manises (Almela, *Vocab. Cerám.*, 372); *aufabreguer* la planta a Lleida. Aquesta és mall. *aufabeguera*, exs. en *AlcM*, Guasp (*IdOr.* IX, 130) i ja usada c. 1850 per MAguiló: «en té la cabellera / --- / olors d'*aufabeguera* / quan passa deixa anar» (*Antol. Poët.*, 1975, p. 112).

¹ *Solsera* deu ser un recipient (com ho són també les ollas i els *poals*), que en altres inventaris consta utilitzat per tenir-hi salses («una solsera per tenir auruga», inv. de 1433, *ibid.*). — ² No solament Nebrija-Busa (1507) s'até a *alfabegua*, i OPou, 1575, porta «*alfabega*: ocimum; *alfabega boscana* ocimastrium» (48b), sinó el *DTO*. (*alfabaga*, eds. 1640-1757). Tanmateix des del català va passar al fr. *fabrègue*, poc estès val a dir. — ³ Si bé *AlcM* hi situa (*au*)*fàbega* però no li ho atribueixen bé, com sigui que coincideixen en *aufàbega* Mestre Noè (*BDC* III, 87), Moreira (*Folk. Tort.*, 327) i Vergés Paulí: «altar que guarnirien en testos d'*aufàbigues* les garrides pageses» (*Espurnes de la Llar* v, 66). — ⁴ Barnils donava *ufàdie* per a Fraga (*BDC* IV, 32, 40). Segons una nota de 1956 comunicada llavors a l'IEC és una errada per *aufàbia*. Nota de font dubtosa (vaig oblidar d'aclarir-ho): Coromines? Moll? De fet sembla que tal forma alterada amb -d- existeix i no sols en parlars portuguesos del Nord (*arfàdega*, *-diaga*, *orfàdiga*, Leite de V., *Opúsc.* II, 95, 251 i ja recollit per Bluteau, c. 1700, i Gves Viana, *Apost.* I, 41), i potser occitans (Francis Roque comunica *emphaségue* «basílic» des de Vingrau, a la ratlla del Rosselló), sinó també cap a Pallars-Ribagorça: *uufràdega bórda* vaig sentir a Manyanet, 1957.

ALFACS, probablement de l'àrab *fakk* 'mandíbula, barra', 'gola'. □ 1.ª doc.: S. xvi i princ. S. xvii.

No tenim notícies de l'ús del mot en romànic, ni del nom propi, a l'Edat Mitjana: si no m'enganyo, com a nom propi de les goles de l'Ebre o dels sorrals i illetes adjacents, no apareix en les grans Cròniques catalanes. Les primeres dades les trobem —casualment sens dubte— en autors castellans (que escriuen,